

מערך שיעור: אירועי אוקטובר 2000 בפריזמה של זכויות אדם

הקדמה

בימים אלה מציינים האזרחים הערבים בישראל תשע שנים לאירועי אוקטובר 2000 בשביתה כללית ובפעילויות מחאה שונות. אירועים אלה נחשבים לאחד הצמתים המרכזיים והמעצבים בחברה בישראל בהקשר של יחסי יהודים ערבים. עם זאת, הנושא הזה כמעט ולא מדובר במסגרות חינוך ובוודאי לא מפריזמה של זכויות אדם.

בני נוער בישראל לא מקבלים הזדמנויות רבות לדון ביחסי יהודים וערבים בישראל, ובמיוחד במקרים מכוננים כמו אירועי אוקטובר 2000 שהיוו נקודת מפנה עבור רבים בציבור בישראל לגבי נושאים חשובים כמו מעמדם וזכויותיהם של האזרחים הערבים במדינה. חשיבותם החינוכית של דיונים מסוג זה היא עצומה, וחודש אוקטובר 2009 העומד בפתח הוא הזדמנות מצוינת לקיימם עם בני הנוער.

מחלקת החינוך של האגודה לזכויות האזרח מציעה מערך שיעור שמאפשר לבני נוער להכיר את הרקע לאירועי אוקטובר 2000 ואת ההשלכות שלהם, מתוך קונטקסט מורכב של זכויות אדם ויחסי יהודים וערבים במדינת ישראל. המערך מציע מגוון מתודות, ביניהן שימוש בנרטיבים שמיוצגים על ידי ילד ערבי וילד יהודי, הממחישים את המתחים הקיימים סביב דיון באירועים הללו, מתחים הנוגעים לסוגיות הרחבות יותר של שוויון, אפליה וגזענות בישראל.

המערך מיועד למורים ולמורות, וכן למדריכים ולמדריכות בתנועות נוער, שמעוניינים לקיים פעילות אודות אירועי אוקטובר 2000 עם תלמידיהם והניכיהם. כמו כן, המערך יכול להיות מותאם לארגונים חברתיים שונים העובדים עם קבוצות נוער וצעירים. המערך מיועד לעבודה בחברה היהודית.

המערך נכתב על-ידי איילת גונדר, מנחה במחלקת חינוך של האגודה לזכויות האזרח בישראל. לשאלות ולקבלת חומרים נוספים ניתן לפנות אל משרדי האגודה.

רקע

"אירועי אוקטובר 2000" הם כינוי לגל של הפגנות מחאה בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל, שאירעו במהלך חודש אוקטובר של שנת 2000 על רקע האינתיפאדה השנייה בשטחים. במהלך הפגנות אלה פרצו עימותים אלימים בין המשטרה לבין מפגינים ערבים אזרחי המדינה. במהלך ההפגנות נורו למוות על ידי המשטרה 13 בני אדם (12 פלסטינים אזרחי המדינה ופלסטיני תושב השטחים), ומאות אזרחים נפצעו ונעצרו. כמו כן נהרג אזרח יהודי עובר אורח מאבן שנזרקה על מכוניתו בכביש החוף ליד ג'סר א-זרקא.

אירועים אלה חיבלו קשות באמון ההדדי ובמרקם היחסים העדין שבין יהודים לערבים בישראל: אופיין האלים של המהומות זעזע רבים מאזרחי ישראל היהודים, שחשו מאוימים ונבגדים על-ידי אזרחי המדינה הערבים. במקביל, הריגתם של האזרחים הערבים במהלך ההפגנות מחאה גרמה לזעם רב בקרב הערבים בישראל, שטענו כי המשטרה לא היתה מגיבה בירי שכזה כלפי מפגינים יהודים.

לנוכח אירועים קשים אלה והטענות שעלו הקימה הממשלה ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט תאודור אור, המשנה לנשיא בית המשפט העליון, שחקרה את האירועים במשך יותר משנתיים. ועדה זו הגישה דוח מקיף, שכלל ניתוח עמוק לאירועים ושורה של המלצות.

חלקים מהדוח

"התוצאה הקשה של האירועים הינה המספר הרב של הרוגים ופצועים במהלכם של העימותים בין המשטרה והמתפרעים. תוצאה כזו צריך למנוע, לאורה של קדושת חיי האדם, ולעשות לשם כך את כל האפשר. חובתה של המשטרה הינה למצות כל דרך אפשרית, בהתחשב בנסיבות, כדי למנוע קורבנות בנפש. המלצותינו בהמשך הדברים מכוונות, בין היתר, להשגת מטרה זו בעתיד", נקבע בדוח ועדת אור.

הדוח קבע כי "האירועים, אופיים החריג ותוצאותיהם החמורות הם תולדה של גורמי עומק, אשר יצרו מצב נפיץ בקרב הציבור הערבי בישראל. גורמים אלה, כולל המדינה וממשלותיה לדורותיהן, כשלו בחוסר התמודדות מעמיקה ומקיפה עם הבעיות הקשות שמעמיד קיום מיעוט גדול של ערבים בתוך המדינה היהודית. הטיפול הממשלתי במגזר הערבי התאפיין ברובו בהזנחה ובקיפוח. הממסד לא גילה רגישות מספקת לצרכי המגזר הערבי, ולא פעל די על מנת להקצות את משאבי המדינה באופן שוויוני גם למגזר הזה. המדינה לא עשתה די ולא התאמצה די, כדי להקנות שוויון לאזרחיה הערבים ולהסיר את תופעות האפלייה והקיפוח". הוועדה התייחסה לגורם עומק נוסף הקשור לתהליכי רדיקליזציה פוליטית שעוברת החברה הערבית, שהיו כרוכים גם בהחרפת התבטאויותיהם הפוליטיות של אנשי ציבור ערבים.

הוועדה קבעה שעל המדינה לפעול "למחיקת כתם האפליה של אזרחיה הערבים על צורותיה וביטויה השונים". בדוח נאמר על הטיפול בבעיות של הציבור הערבי בישראל: "מדובר בנושא פנימי חשוב ורגיש ביותר, העומד על

סדר היום של המדינה. בתור שכזה – הוא מחייב מעורבות, טיפול והובלה אישית מצד ראש הממשלה. הנושא הוזנח במשך שנים ארוכות, ולא טופל כהלכה. הוא דורש טיפול הן בטווח הזמן המיידי, הן בטווח הזמן הבינוני והן בטווח הזמן הארוך. יעד עיקרי של פעילות המדינה חייב להיות השגת שוויון אמיתי לאזרחי המדינה הערבים. זכותם של אזרחיה הערבים של המדינה לשוויון נובעת מעצם היותה של מדינת ישראל מדינה דמוקרטית, ובהיות הזכות לשוויון זכות יסוד של כל אזרח במדינה. יחס מפלה נוגד את זכות היסוד לשוויון הגלומה, לדעת רבים, בזכות האדם לכבוד. ודאי וודאי שהדברים תופסים כשמדובר באפליה על רקע גזע או לאום. בנוסף "תפקידה של המדינה בעניין זה אינו מצטמצם לעניינים חומריים בלבד. על רשויות השלטון למצוא את הדרכים שיאפשרו לאזרחים הערבים לבטא בחיים הציבוריים את תרבותם וזהותם באופן נאות ומכובד".

ועדת אור הדגישה שעל המשטרה "להטמיע, בכל דרגי המשטרה, את חשיבותה של התנהלות שקולה ומתונה ביחסים עם המגזר הערבי. בתוך כך, חשוב לפעול על מנת לעקר תופעות של דעות קדומות שליליות שנתגלו, גם אצל קציני משטרה ותיקים ומוערכים, כלפי המגזר הערבי. המשטרה חייבת להטמיע בקרב שוטריה את התובנה, כי הציבור הערבי בכללו אינו אויב שלהם, וכי אין לנהוג בו כאויב".

הוועדה הבהירה "באופן חד-משמעי, כי ירי של אש חיה, לרבות ירי על ידי צלפים, אינו אמצעי לפיזור המון על ידי המשטרה. ירי חי הוא אמצעי לטיפול במצבים מיוחדים, כמו מצב של סכנת חיים ממשית ומיידית, או של חילוץ בני ערובה. אשר לגלילוני גומי, הרי שאמצעי זה אינו ראוי לשימוש בשל הסיכונים עליהם עמדנו בהרחבה [16], ועל המשטרה להוציאו משימוש. אין בכך כדי למנוע מן המשטרה להכניס לשימוש אמצעים קינטיים אחרים, לרבות אמצעי גומי. עם זאת, הכלל המנחה חייב להיות, כי אמצעי בעל פוטנציאל קטלני יוכל לשמש רק במצבים של סכנת חיים ממשית ומיידית, ורק במקרה שמדובר באמצעי אשר רמת הדיוק שלו מאפשרת פגיעה רק - ואך ורק - במי שיוצר סכנת חיים כאמור. בכל המצבים האחרים על המשטרה לעשות שימוש באמצעים לא-קטלניים".

מערך שיעור

מטרות:

1. היכרות עם אירועי אוקטובר 2000 בפריזמה של זכויות אדם: לפני האירועים – במהלך האירועים – אחרי האירועים.
  - א. לפני: הבנת הקשר בין הפרת זכויות בקרב אזרחי ישראל הערבים ובין פריצת המאורעות.
  - ב. במהלך: ליבון סוגיות הקשורות לשמירה על זכויות אדם במהלך המאורעות.
  - ג. אחרי: הכרת ההשלכות של אירועי אוקטובר 2000 על תפיסת זכויות הערבים בקרב הרוב היהודי.
2. לעודד חשיבה ביקורתית בשאלות מהותיות בחברה הקשורות ליחסי יהודים ערבים.

מתודת פתיחה (15 דקות)

מטרות:

חשיפת הפחד והרתיעה האוטומטיים של יהודים ביחס לערבים; טריגר לדיון במאורעות אוקטובר 2000.

▶ הליך: עוד לפני שמוצג נושא השיעור התלמידים מתבקשים לעצום עיניים. המורה משמיע להם נאום בערבית (מצ"ב קישור*). אפשר להשמיע במחשב או ברמקולים / תחנת רדיו בערבית). הנאום אינו קשור לפעילות עוינת נגד ישראל. אף על פי כן, סביר להניח שתגובתם של התלמידים תהיה רתיעה אוטומטית וחשש מהנאמר.

* הנאום לקוח מתוך אתר "יוטיוב": <http://www.youtube.com/watch?v=sxWuXDih0t8>

נקודות לדיון במהלך המתודה

- איך הרגשתם כשמעתם את הנאום בערבית? מה לדעתכם נאמר שם?

- האם יתכן שתוכן הנאום שונה ממה שחשבתם? (להציג לתלמידים את התוכן האמיתי של הדברים – נאום לרגל חגיגות בממלכה הסעודית). למה לא חשבתם על האפשרות הזאת?
- למה כששומעים ערבית מניחים אוטומטית שיש כוונה לפגוע ביהודים? (סביר שהתלמידים ידברו על האיבה בין העמים. חשוב להקשות ולשאול) האם כל הערבים מבקשים לפגוע ביהודים? מה לגבי הערבים אזרחי ישראל?
- בדרך כלל כשהודים בישראל שומעים ערבית מיד מניחים שיש כוונה עוינת. מה קורה כששומעים? כשלאדם שמולנו לא היתה כוונה לפגוע בנו, אך אנחנו נוהגים בו כאילו הוא אויב שלנו?
- מה לדעתכם מרגישים ערבים כשהם שומעים עברית?

סיכום מתודה: כמו שראינו, הסכסוך בין היהודים ובין הערבים גורם לכל צד להיות חשדן מאוד כלפי הצד האחר, גם במצבים בהם אין בכך צורך. ההנחות המוקדמות לגבי הצד השני (הם רוצים להרוג אותנו) עשויות לעוות את ההבנה שלנו, ולגרום לנו לפספס את התוכן האמיתי שנאמר. יתכן ואותו משפט ישמע ליהודי לגיטימי כשהוא נאמר בעברית ולא לגיטימי כשהוא נאמר בערבית. יתכן ואותו מעשה יראה ליהודי נסבל כשהוא נעשה על ידי יהודי ובלתי נסבל כשהוא נעשה על ידי ערבי.

במהלך השיעור הקרוב נבחן מקרה חשוב של התנגשות מהסוג הזה – אירועי אוקטובר 2000.

הצגת נושא – אירועי אוקטובר 2000 (5 דקות)

מטרות:

מינוף החוויה האישית מתחילת השיעור לדין מהותי באירועי אוקטובר 2000; היכרות עם האירועים.

הליך:

המורה יציג/תציג הסבר קצר על אירועי אוקטובר 2000. את ההסבר ניתן ללוות בדפי מידע מודפסים שימשו בסיס למתודה שתבוא בהמשך.

הסבר בכיתה / חלוקת החומר בדף מידע 1:

"אירועי אוקטובר 2000" הם כינוי לגל של הפגנות מחאה בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל, שאירעו במהלך חודש אוקטובר של שנת 2000 על רקע האינתיפאדה השנייה בשטחים. במהלך הפגנות אלה פרצו עימותים אלימים בין המשטרה למפגינים ערבים אזרחי המדינה. במהלך ההפגנות נורו למוות על ידי המשטרה 13 בני אדם (12

פלסטינים אזרחי המדינה ופלסטיני תושב השטחים), ומאות אזרחים נפצעו ונעצרו. כמו כן נהרג אזרח יהודי עובר אורח מאבן שנזרקה על מכוניתו בכביש החוף ליד ג'יסר א-זרקא.

אירועים אלה חיבלו קשות באמון ההדדי ובמרקם היחסים העדין שבין יהודים לערבים בישראל: אופיין האלים של המהומות זעזע רבים מאזרחי ישראל היהודים, שחשו מאוימים ונבגדים על-ידי אזרחי המדינה הערבים. במקביל, הריגתם של האזרחים הערבים במהלך ההפגנות מחאה גרמה לזעם רב בקרב הערבים בישראל, שטענו כי המשטרה לא היתה מגיבה בירי שכזה כלפי מפגינים יהודים.

לנוכח אירועים קשים אלה והטענות שעלו הקימה הממשלה ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט תאודור אור, המשנה לנשיא בית המשפט העליון, שחקרה את האירועים במשך יותר משנתיים. ועדה זו הגישה דוח מקיף שכלל ניתוח עמוק לאירועים ושורה של המלצות. בין המלצות:

- לטפל בדחיפות בקיפוח האזרחים הערבים.
- לטפל בקיפוח המיעוט הערבי בנושא הקרקע והבינוי.
- להטמיע במשטרה גישה הרואה באזרחים הערבים אזרחים שווי זכויות ולא אויבים.
- לקיים הידברות בין המשטרה ובין מנהיגות הציבור הערבי.
- לקרוא למנהיגות המגזר הערבי לגלות יתר אחריות במסריה ובמעשיה.

שאלות לדיון והצגת מידע (10 דקות)

- למה לדעתכם הוקמה ועדת חקירה?
- הפרק הראשון בדוח ועדת אור עוסק בכלל באפליה של האזרחים הערבים בישראל קודם לפרוץ המאורעות – למה? למה חברי הוועדה חשבו שיש קשר בין אפליית הציבור הערבי במדינה ובין המהומות שפרצו באוקטובר 2000?

הסבר בכיתה / חלוקת החומר במתכונת של דף מידע 2:

מתוך דוח ועדת אור:

"מטרתו של פרק זה היא להצביע על סוגיות ובעיות שהופיעו במהלך השנים, בחייהם של הערבים אזרחי ישראל וביחסיהם עם היהודים ועם מוסדות המדינה, שהזינו בקרבם תסיסה המתקשרת, במישרין או בעקיפין, עם פרוץ האירועים של אוקטובר 2000...

...נתייחס תחילה לנושאי האפליה והקיפוח, שהם, לדעתנו, הנושאים המרכזיים... אזרחי המדינה הערבים חיים במציאות שבה הם מופלים לרעה כערבים. חוסר השוויון תועד במספר רב של סקרים ומחקרים מקצועיים, הוא אושר בפסקי דין ובהחלטות הממשלה וכן מצא את ביטויו בדו"חות מבקר המדינה ובמסמכים רשמיים אחרים. אף שרמת המודעות לאפליה זו בקרב הרוב היהודי היא לעתים קרובות נמוכה למדי, בתחושותיהם ובעמדותיהם של האזרחים הערבים היא תופשת מקום מרכזי. ...לפיכך, יש לראות תופעות אלה כגורמי יסוד העומדים ברקע לחיכוכים ולהתנגשויות שפרצו בין אנשי המגזר הערבי לבין השלטונות... באופן דומה צוין בנייר שחיבר השר דאז, מר מתן וילנאי, לקראת הצגת תכנית רב שנתית בעניין המגזר הערבי לאישור הממשלה, כי "הערבים הופלו לרעה שנים ארוכות והגיע הזמן לשנות את הקו. יותר מכל עלינו לזכור כי להמשך ההזנחה יהיה מחיר כבד...

...הדברים המובאים לעיל מלמדים, כי גורמי הערכה ורשויות שלטון שונות קלטו, בתקופה שלפני אירועי אוקטובר, תחושות קשות של מצוקה, קיפוח ואפליה בקרב רבים במגזר הערבי. גורמי ההערכה אף ראו בתחושות אלה גורם בעייתי ומתסיס, אשר מן הראוי לטפל בו. בדיעבד, הוצבע על קשר בין גורם זה לבין ההתפרצות האלימה שהתרחשה באירועי אוקטובר. הוועדה סבורה, כי קשר כזה אמנם היה קיים, וכי לתחושות הקיפוח והאפליה במגזר הערבי תפקיד מהותי בגורמים לאירועי אוקטובר...

שאלות לדיון בעקבות המידע שהוצג (5 דקות):

- כיצד קושר דוח ועדת אור בין הפרת זכויות אדם שקדמה לאירועי אוקטובר ובין אירועי אוקטובר 2000?
- ועדת אור מציינת כי הערבים אזרחי המדינה מופלים בתקציבי החינוך, הרווחה, והדת, וכן סובלים מקיפוח בתעסוקה ובתשתיות ומהפקעה של קרקעות. האם הייתם מודעים למידע הזה קודם לכן? האם הוא משנה משהו מתפיסתכם את האירועים?

מתודה מרכזית: שני נרטיבים (20 דקות)

מטרות:

הכרה בכך שלקבוצה הערבית ולקבוצה היהודית נקודות מבט שונות אודות המאורעות; ניסיון להבין, גם אם לא לקבל, את נקודת המבט הערבית; עמידה על ההשלכות של התכחות לנרטיב של הצד הנגדי, יהודי או ערבי.

הליך:

במרכז החדר מונח בריסטול ועליו תקציר של מאורעות אוקטובר 2000 (תמצות הנקודות המופיעות בדף מידע 1). התלמידים מתחלקים ל-2 קבוצות. קבוצה אחת מתבקשת לכתוב את סיפור האירועים מנקודת מבטו של ירון, נער

יהודי בן 15 המתגורר במצפה בגליל. הקבוצה השנייה מתבקשת לכתוב את סיפור האירועים מנקודת מבטו של מוהנד, נער ערבי בן 15 המתגורר בכפר בגליל. לצורך כך יכולות הקבוצות להיעזר בפרטים המופיעים על הבריסטול שבמרכז החדר, וכן בשאלות מנחות. לבסוף מציגה כל קבוצה את סיפור המאורעות מנקודת מבטה שלה (ניתן גם לערוך משחק סימולציה בין הצדדים).

שאלות מנחות עבור בניית הנרטיב היהודי – סיפורו של ירון:

ירון, בן 15, מתגורר בוויילה במצפה בגליל. כשפרצו ההפגנות נחסם כביש הגישה למצפה על ידי מפגינים. חלק מהמפגינים הציתו צמיגים ויידו אבנים. הלימודים בבית הספר של ירון התבטלו והתושבים התבקשו להישאר בבית ולא לצאת מהיישוב. אחיו הקטן של ירון בכה בלילות מרוב פחד שהמפגינים ינסו לפרוץ לבתים.

- איך הרגשת כשפרצו ההפגנות?
- למה לדעתך הערבים החליטו להפגין?
- איך לדעתך צריך להגיב להפגנות מהסוג הזה?
- האם לדעתך המשטרה הפעילה יותר מדי כוח כלפי המפגינים הערבים? האם לדעתך הייתה נוהגת באופן אחר לו היה מדובר במפגינים יהודים?
- מה האירועים שהובילו לאירועי אוקטובר 2000? מה הגורמים?
- האם לדעתך המדינה צריכה לאפשר למיעוט הערבי לערוך הפגנות הזדהות עם הפלסטינים?

שאלות מנחות עבור בניית הנרטיב הערבי – סיפורו של מוהנד:

מוהנד, בן 15, מתגורר בכפר בגליל. הבית שלו לא מחובר לחשמל ולמים. אבא שלו פועל בניין. אחיו הגדול של מוהנד רצה ללמוד באוניברסיטת תל אביב אבל לא מצא בעל בית שיסכים להשכיר דירה לערבי. מוהנד ראה את אחיו נורה על ידי שוטרים לאחר שיידה אבנים במהלך השתתפותו בהפגנת מחאה שחסמה כביש גישה לאחד המצפים.

- איך הרגשת כשפרצו ההפגנות?
- למה לדעתך הערבים החליטו להפגין?
- איך לדעתך צריך הרוב היהודי להגיב להפגנות מהסוג הזה?
- האם לדעתך המשטרה הפעילה יותר מדי כוח כלפי המפגינים הערבים? האם לדעתך הייתה נוהגת באופן אחר לו היה מדובר במפגינים יהודים?
- מה האירועים שהובילו לאירועי אוקטובר 2000? מה הגורמים?
- האם לדעתך המדינה צריכה לאפשר למיעוט הערבי לערוך הפגנות הזדהות עם הפלסטינים?

שאלות לדיון בעקבות המתודה (10 דקות)

- מה ההבדלים בין שני הסיפורים ששמעתם?
- האם ניתן לומר שסיפור אחד נכון יותר מהסיפור השני? האם יש כאן סיפור אחד אמיתי לחלוטין וסיפור אחר שקרי לחלוטין?
- איך יתכן שאנחנו מדברים על אותו מקרה – אירועי אוקטובר – ובכל זאת יש לנו שני תיאורים כל כך שונים זה מזה?
- למה חשוב להבין את הצד של מוהנד? האם הכרת הסיפור של הצד הערבי יכולה לסייע למנוע מצב דומה בעתיד?

מתודה: תמונת מראה

מטרות:

הכרה בכך שעל אף השוני התהומי, הנרטיבים הסותרים מהווים למעשה תמונת מראה אחד של השני; הבנת הקשר בין פחד לבין הפרת זכויות אדם.

הליך:

בסיום הצגת הנרטיבים הסותרים המורה שולף מראת כיס ומציג אותה לכיתה: התמונה המשתקפת במראה היא תמונה זוהה – אך הפוכה. זה בדיוק מה שקורה כאן. מצד אחד, הסיפורים של ירון ומוהנד מנוגדים זה לזה. מצד אחר, יש בהם הרבה דמיון. הם ההיפך המושלם, כלומר זהים אך הפוכים.

הצגת נושא – הפרת זכויות אדם באירועי אוקטובר (5 דקות)

מטרות:

טריגר לדיון על הפרת זכויות אדם במהלך אירועי אוקטובר. השימוש בשמות ההרוגים בא להראות לתלמידים שמעבר למספרים יש בני אדם של ממש.

הסבר בכיתה / חלוקת דף מידע 3

במהלך אירועי אוקטובר נטען כי המשטרה מיהרה לפתוח באש כלפי מפגינים ערבים, בשעה שלא היתה עושה זאת במצב של יידוי אבנים על ידי מפגינים יהודים. מנגד, המשטרה טענה כי הכוח שהופעל היה סביר לאור הפרות הסדר, ההפגנות ויידוי האבנים. הנה פירוט ההרוגים באירועים:

1. **ראמי גרה** - נפגע מכדור גומי ב-1 באוקטובר בכפר ג'ת במשולש. היה בן 21.
2. **אחמד אברהמים ג'פארין** - נפגע מכדור גומי בעינו ב-1 באוקטובר באום אלפחם, מת מאוחר יותר. היה בן 19 ועמד להתחיל בלימודים במכללת רופין.
3. **מוחמד אחמד ג'פארין** - נהרג מכדור חי שחדר לבטנו, ב-1 באוקטובר באום אלפחם, מת באותו היום. היה בן 23 ועבד בתל אביב.
4. **מוסלח חוסין אבו ג'ראד** - תושב דיר אל בלח, נהרג מפגיעת צלפים שפגעו באיברים שונים בגופו, ב-2 באוקטובר באום אלפחם. היה בן 20 ועבד באום אלפחם.
5. **אסיל חסן עאסלה** - תושב עראבה. הנסיבות המדויקות שהובילו לירי וזהות השוטר היורה לא הובררו עד תום עקב עדויות סותרות וסירוב אחד השוטרים לבדיקת פוליגרף. ככל הנראה נורה על ידי שוטרים במהלך מרדף שלהם אחריו בנסיבות לא ברורות, שעל-פי ועדת אור לא הצדיקו שימוש באש חיה. לא השתתף בעימותים ב-2 באוקטובר בצומת לוטם. היה בן 17 וחבר בארגון "זרעים של שלום".
6. **עלאא ח'אלד נסאר** - תושב עראבה, נורה כנראה על ידי שוטרים במהלך המהומות בצומת לוטם ב-2 באוקטובר. היה בן 22.
7. **וליד אבו סאלח** - תושב סכנין, נורה בבטנו על ידי גיא רייף (מפקד תחנת משגב בפועל בעת אירועי אוקטובר) במהלך ההתפרעות ליד מפעל פטרוס ב-2 באוקטובר. היה בן 21 ועבד כאלקטרונאי.
8. **עימאד גנאים** - תושב סכנין, נורה בראשו על ידי גיא רייף במהלך ההתפרעות ליד מפעל פטרוס ב-2 באוקטובר. היה בן 25 ועבד בתיקון חלונות.
9. **איאד לואבנה** - תושב נצרת, נורה על ידי שוטרי יס"מ כשניסה לבעוט בטיל גז לאחר שהשתתף ביידי אבנים בעירו ב-2 באוקטובר. היה בן 25 ועבד בחברת בניה.
10. **מוחמד ח'מאיסי** - תושב כפר כנא. על נסיבות פציעתו ועל האחראי לה יש מחלוקת. היה בן 20.
11. **ראמז בושנאק** - תושב כפר מנדא, נפצע בראשו מקליע משטרתי במהלך הסתערות של שוטרים בכפרו, ב-3 באוקטובר. על פי ועדת אור בושנאק לא היווה סכנה לשוטרים ולא הייתה הצדקה לשימוש באש חיה. היה בן 24.
12. **עומר עכאווי** - תושב נצרת, נורה כנראה על ידי שוטרים במהלך המהומות בגבול המזרחי של עירו ב-8 באוקטובר. היה בן 42.
13. **ויסאם יזבפ** - תושב נצרת, נורה בראשו על ידי השוטרים במטח האש שהיה בנצרת ב-8 באוקטובר. היה בן 25.

ההרוג היהודי: בכור ג'אן - תושב ראשון לציון, נהרג ב-7 באוקטובר כתוצאה מזריקת אבנים מגשר על-ידי צעירים מג'סר אל זרקא, שפגעו בחזהו והביאו לאובדן הכרתו. היה בן 53.

הצעה לנקודות לדיון בעקבות הצגת המידע (15 דקות)

- האם לדעתכם היה שימוש מוגזם בכוח כלפי המפגינים הערבים?
- האם הפגנה דומה של הציבור החרדי או של מתנגדי ההתנתקות היתה מסתיימת ב-13 הרוגים?
- אילו זכויות אדם נפגעו? באלו התנגשויות בין זכויות ניתן להבחין?
- כיצד יכלה המשטרה להגיב להפגנות? האם ניתן לשמור על זכויות אדם מחד ועל הסדר הציבורי מאידך?
- האם הדרך שנהגה המשטרה משקפת איזון נכון בין זכויות?
- האם לדעתכם יש הבדל בשמירה על זכויות אדם של מפגינים יהודים ושמירה על זכויות אדם של מפגינים ערבים?
- חופש הביטוי וההפגנה הם שתי זכויות אדם בסיסיות. האם לדעתכם זכויות אלו צריכות להישלל ממי שמתבטא בגנות המדינה? אולי ניתן רק למי שתומך במדינה לבטא את עצמו?
- האם לדעתכם הפרת זכויות האדם של האזרחים הערבים סייעה לפתור את הקונפליקט או החריפה אותו?
- האם העובדה שמישהו מפר את הסדר הציבורי נותנת לנו את הזכות להרוג אותו? האם לדעתכם מותר לנקוט מיד באמצעים של אש חיה או שיש לנסות תחילה אמצעים אחרים?

הצגת נושא – מסקנות ועדת אור (5 דקות)

לאחר ליבון עמדות התלמידים לגבי הפרות זכויות אדם במהלך אירועי אוקטובר 2000, יציג/תציג המורה את מסקנות הוועדה בנושא לכיתה:

- ועדת אור קבעה כי המשטרה נהגה במספר מקומות בכוחנות גדולה מדי: "לא נעשה די כדי להטמיע את הצורך להימנע ככל האפשר מפגיעות בגוף ובנפש, גם של מפרי סדר". הוועדה קבעה כי השימוש בצלפים לפיזור הפגנות מנוגד לחוק ובוצע ללא סיבה מוצדקת. הוועדה קבעה כי יש להורות לשוטרים להפעיל תחילה אמצעים פחות חריפים ורק לאחר מכן לעבור לאמצעים שעלולים להיות קטלניים. הוועדה המליצה על חקירת אנשי משטרה המעורבים במותם של אזרחים מפגינים.

מה אתם מרגישים לאור המסקנות הללו?

- מסקנות נוספות מתייחסות להתנהגותם של ראשי הציבור הערבי, שלדברי הוועדה התסיסה את האלימות במקום לרסן אותה. הוועדה מתחה ביקורת נוקבת על גורמים מתסיסים אלו וכמובן על המתפרעים עצמם: "המהומות שהתרחשו בחודש זה היו חסרות תקדים. האירועים היו חריגים ויוצאי דופן מכמה בחינות. נטלו בהם חלק אלפים, במקומות רבים בעת ובעונה אחת. עוצמת האלימות והתוקפנות שבאה לידי ביטוי באירועים הייתה גבוהה ביותר. נגד אזרחים ואנשי כוחות הביטחון נעשה שימוש באמצעי תקיפה מגוונים, אשר כללו ידוי בקבוקי תבערה, שימוש בגולות מתכת שיודו בקלע במהירות גבוהה, ידוי אבנים באמצעים שונים, גלגול צמיגים בוערים ובמקרים בודדים גם ירי של אש חיה. יהודים הותקפו בדרכים בשל היותם יהודים, ורכושם הושחת. במספר מקרים אך כפסע היה בינם לבין מוות מיד המון מתפרע, ואכן במקרה אחד נהרג אזרח יהודי עובר אורח. נעשו ניסיונות לעלות לעבר יישובים יהודיים ולאיים עליהם. צירי תנועה ראשיים נחסמו לפרקי זמן ממושכים, והתנועה ליישובים יהודיים שונים שובשה קשות, ולעתים אף נותקה לפרקי זמן ארוכים. התוקפנות והאלימות אופיינו בנחישות רבה, נמשכו פרקי זמן ארוכים, והתמידו גם כאשר נעשו ניסיונות לבלמם תוך שימוש באמצעים שונים לפיזור המון."

שאלה לסיכום:

מה לדעתכם הלקח החשוב ביותר שאפשר ללמוד מאירועי אוקטובר 2000? כיצד ניתן למנוע הישנות של מקרה כזה?

מקורות נוספים:

לאור חשיבות הנושא ומורכבותו, אנו ממליצים להרחיב את הידע על ידי קריאה נוספת במקורות שונים.

הדוח המלא של ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים באוקטובר 2000 : http://elyon1.court.gov.il/heb/veadot/or/inside_index.htm

שרה אוסצקי-לזר ואסעד גאנם (2003). עדויות אור- 7 חוות דעת מקצועיות שהוגשו לוועדת אור. כתר הוצאה לאור והמכון לחקר השלום, גבעת חביבה.

הרצאת השופט האשם ח'טיב, חבר ועדת אור, באוניברסיטת תל אביב: "הערבים בישראל- שלוש שנים לפרסום דוח ועדת אור": <http://www.orwatch.org/deot/Khatib-HEB.pdf>

הרצאה מצולמת של ד"ר יוסף גבארין, מנהל מרכז דראסאת על המיעוט הערבי בישראל, מתוך תכנית הטלוויזיה "לומדים ביחד" של קשת בשילוב מט"ח: <http://www.tvlink.co.il/link2.aspx?id=6927>

האגודה לזכויות האזרח בישראל, 2009, נייר עמדה: אזרחים אינם אויבים, <http://www.acri.org.il/story.aspx?id=2257>